

Niewystarczająca powierzchnia do dyspozycji więźnia w celi

Muršić przeciwko Chorwacji (wyrok – 20 października 2016 r., Wielka Izba, skarga nr 7334/13 – przyjęta do rozpatrzenia na wniosek skarżącego)

Kristijan Muršić od 2008 r. odbywał karę łącznie prawie trzech lat więzienia za rozmaite przestępstwa. Jego skarga dotyczyła głównie warunków w więzieniu Bjelovar, w którym spędził siedemnaście miesięcy. W latach 2010–2012 wielokrotnie składał skargi do władz więziennych, sądu, ombudsmana i Trybunału Konstytucyjnego związane z warunkami uwięzienia. Najpierw domagał się przeniesienia do innego więzienia bliżej rodzin a kolejne skargi odnosiły się głównie do przeludnienia w celach. W okresie pobytu w więzieniu Bjelovar był przenoszony do czterech różnych cel, które dzielił z innymi w liczbie od dwóch do siedmiu osób i gdzie miał do dyspozycji od 3 do 6.76 metra kwadratowego powierzchni osobistej. Czasami była ona mniejsza niż 3 metry, w tym przez nieprzerwany okres 27 dni. W 2011 r. został przeniesiony do innego więzienia.

W skardze do Trybunału, z powołaniem się na art. 3 Konwencji zarzucił, że był przetrzymywany w nieodpowiednich warunkach w więzieniu Bjelovar a zwłaszcza, że nie miał do dyspozycji odpowiednio dużej powierzchni osobistej w celi.

Izba (Sekcja I) 12 marca 2015 r. orzekła stosunkiem głosów sześć do jednego, że nie doszło do naruszenia art. 3.

Trybunał często rozstrzygał sprawy dotyczące zarzutów naruszenia art.3 Konwencji z powodu niewystarczającej powierzchni osobistej przyznanej więźniom w celi. W tej sprawie uznał za właściwe wyjaśnienie zasad i standardów oceny na podstawie art. 3 Konwencji minimalnej powierzchni osobistej, jak powinna przypadać na więźnia w pomieszczeniach wieloosobowych. Zauważył poza tym, że rozmaite kwestie mogą się pojawić w kontekście cel pojedynczych, izolacyjnych lub innych podobnych reżimów pozbawienia wolności lub poczekalni lub podobnych powierzchni używanych na bardzo krótko (jak posterunki policji, zakłady psychiatryczne, instytucje aresztu imigracyjnego), które jednak w tej sprawie nie wchodziły w grę.

Kwestia przeludnienia w więzieniu w pomieszczeniach wieloosobowych była rozważana przez Wielką Izbę w sprawie Idalov przeciwko Rosji (wyrok z 22 maja 2012 r. oraz w kilku wyrokach pilotażowych i wyrokach wiodących, w których Trybunał wskazał konkretne aspekty oceny problemu przeludnienia w więzieniach i obowiązku państw naprawy wskazanych braków.

Trybunał zauważył, że istotne zasady i standardy oceny przeludnienia w więzieniach wpływające z orzecznictwa dotyczą w szczególności następujących kwestii: (1) minimalnej powierzchni osobistej w miejscu pozbawienia wolności wymaganej z punktu widzenia art. 3 Konwencji; (2) czy wyznaczenie takiej powierzchni poniżej wymaganego minimum rodzi domniemanie lub jako takie oznacza naruszenie art. 3 Konwencji; oraz (3) jakie czynniki, jeśli w ogóle, mogą kompensować szczupłość powierzchni osobistej.

W związku z kwestią minimalnej powierzchni osobistej z punktu widzenia art.3 Trybunał wielokrotnie podkreślał, że na jego podstawie nie może raz na zawsze określić konkretnej liczby metrów kwadratowych, jakie powinny być przyznane więźniowi, aby zachować zgodność z Konwencją. Wiele innych istotnych czynników takich, jak okres pozbawienia wolności, możliwości ćwiczeń na powietrzu oraz stanu fizycznego i psychicznego osoby pozbawionej wolności odgrywa ważną rolę przy decyzji, czy warunki pozbawienia wolności spełniały gwarancje art. 3.

Wyjątkowo mała powierzchnia w celach więziennych ma duże znaczenie przy ustalaniu, czy zarzucone warunki pozbawienia wolności były „poniżające” w rozumieniu art. 3.

W znacznej liczbie spraw, w których powierzchnia przyznana więźniowi w pomieszczeniach wieloosobowych była mniejsza niż 3 metry kwadratowe, Trybunał stwierdził przeludnienie za tak dolegliwe, że uzasadniało stwierdzenie naruszenia art. 3.

W sytuacji, gdy więźniowie wydają się posiadać do osobistej dyspozycji powierzchnię między 3 i 4 metry kwadratowe Trybunał przy ocenie na podstawie art. 3 ocenia odpowiedni charakter innych aspektów warunków fizycznych pozbawienia wolności. W takich przypadkach naruszenie art. 3 stwierdzał wyłącznie, gdy czynnik powierzchni łączył się z innymi aspektami niewłaściwych warunków fizycznych pozbawienia wolności odnoszących się w szczególnym kontekście do dostępu do ćwiczeń na powietrzu, światła naturalnego lub świeżego powietrza, dostępności wentylacji, ogrzewania, możliwości korzystania na osobności z toalety oraz spełniania podstawowych wymagań sanitarnych i higienicznych.

We wcześniejszych wyrokach Trybunał przyjął jako podstawę oceny istotny standard minimalny powierzchni osobistej przyznanej więźniowi w pomieszczeniach wieloosobowych 3 metry kwadratowe powierzchni podłogi. Potwierdziła to Wielka Izba w sprawie *Idalov*.

W mniejszości spraw Trybunał uznał, że już sama powierzchnia osobista poniżej 4 metrów kwadratowych wystarczała do stwierdzenia naruszenia art. 3. Standard ten odpowiadał minimalnemu standardowi powierzchni życiowej dla każdego więźnia w pomieszczeniach wieloosobowych przyjętemu w praktyce Europejskiego Komitetu do Spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu (CPT) i ostatnio wyłożonemu w jego dokumencie zawierającym zasady w tej sferze.

Trybunał potwierdził, że chociaż nie jest formalnie zobowiązany do trzymania się swoich wcześniejszych wyroków, w interesie pewności prawnej, przewidywalności i równości wobec prawa leży, aby nie odchodził bez dobrego powodu od precedensów zawartych we wcześniejszych sprawach. Nie znalazł żadnego powodu do odejścia od stanowiska przyjętego w wyrokach pilotażowych i sprawach wiodących oraz w sprawie *Wielkiej Izby Idalov*. Potwierdził więc, że wymóg 3 metrów kwadratowych powierzchni podłogi na każdego więźnia w pomieszczeniach wieloosobowych powinien być zachowany jako istotny standard minimalny oceny na podstawie art. 3 Konwencji.

Trybunał zauważył, że nie traktuje standardów przyjętych przez inne instytucje międzynarodowe, jak CPT, jako rozstrzygającego argumentu przy ocenie na tle art. 3. To

samo dotyczy standardów krajowych, które – chociaż mogą pomóc Trybunałowi w decyzji w konkretnej sprawie - nie są rozstrzygające dla rozstrzygnięcia na podstawie art. 3.

Głównym powodem wstrzymywania się Trybunału przed przyjęciem standardów CPT dostępnej powierzchni jako rozstrzygającego argumentu przy ocenie, czy nastąpiło naruszenie art. 3, jest obowiązek uwzględnienia wszystkich istotnych okoliczności sprawy, podczas gdy inne instytucje międzynarodowe takie, jak CPT przyjmują ogólne standardy w tej dziedzinie mając na celu przyszłą prewencję. Podobnie, istotne standardy krajowe różnią się znacznie i działają jako ogólne wymagania odpowiednich warunków bytowych w konkretnym systemie penitencjarnym.

Ponadto, jak przyznał CPT, Trybunał pełni konceptualnie odmienną rolę niż CPT, który nie wypowiada się, czy określona sytuacja oznaczała niehumanitarne lub poniżające traktowanie lub karanie w rozumieniu art. 3. CPT kładzie w swojej działalności nacisk na działania prewencyjne, które ze swojej natury mają na celu stopień ochrony większy niż w przypadku rozstrzygnięcia przez Trybunał w sprawach dotyczących warunków pozbawienia wolności. W przeciwieństwie do funkcji prewencyjnej CPT, Trybunał jest odpowiedzialny za sądowe zastosowanie w sprawach indywidualnych absolutnego zakazu tortur i niehumanitarnego lub poniżającego traktowania na podstawie art. 3. Trybunał podkreślił jednak, że zwraca uwagę na standardy przyjęte przez CPT i niezależnie od ich odmiennych ról zapewnia staranną kontrolę w sprawach, w których konkretne okoliczności pozbawienia wolności nie spełniają standardu 4 metrów kwadratowych przyjętego przez CPT.

Wreszcie, Trybunał uznał za ważne wyjaśnienie metodologii obliczenia minimalnej powierzchni osobistej przyznanej więźniowi w pomieszczeniach wieloosobowych dla oceny na podstawie art.3. Trybunał uważał, wyciągając wnioski z metodologii CPT w tej kwestii, że urządzenia sanitarnego w celi nie powinno się uwzględniać jako części całkowitej powierzchni celi. Z drugiej strony, obliczenie dostępnej powierzchni w celi powinno objąć miejsce zajmowane przez meble. Istotna jest przy tym ocena, czy więzień mógł normalnie poruszać się w celi.

Trybunał zauważył również, że nie można doszukać się w jego orzecznictwie różnicy, jeśli chodzi o minimalny standard 3 metrów kwadratowych powierzchni podłogi na osobę w pomieszczeniach wieloosobowych w przypadku więźniów skazanych i tymczasowo aresztowanych. W wyroku pilotażowym *Orchowski* Trybunał zastosował te same standardy ustalania minimalnej powierzchni osobistej na podstawie art. 3, jeśli chodzi o więzienia i areszty śledcze. Te same standardy zostały też przyjęte w innych wyrokach pilotażowych odnoszących się do warunków tymczasowo aresztowanych i więźniów odbywających karę. To samo podejście znalazło wyraz w innych wiodących wyrokach w tej materii oraz w świeższym orzecznictwie dotyczącym rosyjskich kolonii poprawczych.

W związku z kwestią, czy przyznanie powierzchni osobistej poniżej wymaganego minimum rodzi domniemanie lub jako takie prowadzi do naruszenia art. 3, Trybunał nie zawsze konsekwentnie stosował domniemanie naruszenia. Istniały w tym zakresie rozmaite podejścia.

Po pierwsze, w wielu sprawach samo tylko uznanie, że osoba pozbawiona wolności miała do dyspozycji mniej niż 3 metrów kwadratowych powierzchni osobistej doprowadziło do wniosku, że doszło do naruszenia art.3. Były również sprawy, w których powierzchnia mniejsza niż 3 metry kwadratowe doprowadziła do naruszenia art. 3 a inne warunki pozbawienia wolności były jedynie kolejnymi okolicznościami zaostrzającymi ocenę.

Inne podejście wynika ze stosowania kryterium „silnego domniemanie” przyjętego w wyroku pilotażowym *Ananyev i inni przeciwko Rosji* (z 10 stycznia 2012 r.). Na podstawie szczegółowej analizy wcześniejszego orzecznictwa w tej materii Trybunał wskazał w tym wyroku następujące kryteria: (1) każdy więzień musi mieć w celi indywidualne miejsce do spania; (2) każdy musi dysponować przynajmniej 3 metrami kwadratowymi powierzchni podłogi; oraz (3) całkowita powierzchnia celi musi umożliwiać więźniom swobodne poruszanie się między meblami. Podkreślił, że brak któregoś z wymienionych elementów rodził jako taki silne domniemanie, że warunki pozbawienia wolności oznaczały poniżające traktowanie i naruszenie art. 3.

Podobnie do kryterium „silnego domniemanie”, w wyroku pilotażowym *Orchowski v. Polska* (z 22 października 2009 r.) Trybunał podkreślił, że zawsze, gdy więzień nie ma minimum 3 metrów kwadratowych powierzchni życiowej wewnątrz celi, stanowi to poważne wskazanie, że art. 3 został naruszony. Ponadto, kryterium „silne domniemanie” zostało potwierdzone w kilku wyrokach pilotażowych dotyczących przeludnienia w więzieniu.

Zgodnie z tym podejściem stwierdzenie naruszenia art. 3 wynikało z oceny, że w danych okolicznościach „silne domniemanie” naruszenia zostało obalone przez inne połączone skutki warunków pozbawienia wolności. Tak więc, w wielu sprawach po wyroku *Ananyev* dotyczących rozmaitych okoliczności faktycznych Trybunał – zanim doszedł do ostatecznego wniosku co do naruszenia art. 3 z powodu przeludnienia - systematycznie badał połączone skutki warunków pozbawienia wolności.

Trybunał harmonizuje te różnice kierując się ogólnymi zasadami wynikającymi z ugruntowanego orzecznictwa na podstawie art. 3 Konwencji. Zgodnie z nim ocena minimalnego poziomu dolegliwości wymaganego, aby złe traktowanie mieściło się w zakresie art. 3, jest z natury rzeczy względna i zależy od wszystkich okoliczności takich, jak długość traktowania, jego skutki fizyczne i psychiczne a w niektórych przypadkach płeć, wiek i stan zdrowia ofiary.

Ocena, czy doszło do naruszenia art. 3 nie może ograniczać się do numerycznego obliczenia metrów kwadratowych powierzchni przyznanej więźniowi. Podejście takie pomijałoby fakt, że w kategoriach praktycznych jedynie całościowe podejście do konkretnych warunków pozbawienia wolności może zapewnić prawdziwy obraz rzeczywistości, w jakiej byli przetrzymywani więźniowie.

Po przeanalizowaniu swojego orzecznictwa i w świetle znaczenia czynnika powierzchni przy ogólnej ocenie warunków więziennych Trybunał uznał, że silne domniemanie naruszenia art. 3 rodzi się, gdy dostępna powierzchnia osobista była mniejsza niż 3 metry kwadratowe w pomieszczeniu wieloosobowym. Kryterium „silnego domniemanie” powinno być uważane za

znaczące, nie może jednak oznaczać bezwzględnego domniemania naruszenia art. 3. Oznacza to, że w danych okolicznościach mogą je obalić połączone efekty pozbawienia wolności. Będzie oczywiście trudno je obalić w sytuacji oczywistego lub przedłużającego się stanu, w którym powierzchnia osobista pozostawała poniżej 3 metrów kwadratowych. Okoliczności, w których domniemanie może być obalone, Trybunał postanowił przedstawić poniżej.

W razie ustalenia, że więzień dysponował mniej niż 3 metrami kwadratowymi powierzchni podłogi w pomieszczeniu wieloosobowym, punktem wyjścia oceny Trybunału jest silne domniemanie naruszenia art.3. Rząd musi wtedy przekonująco wykazać, że istniały czynniki umożliwiające adekwatną kompensację niewielkiej powierzchni osobistej. Połączony skutek tych warunków decyduje o decyzji Trybunału, czy w danych okolicznościach domniemanie to zostało obalone.

Trybunał ocenia sytuację w oparciu o swój ugruntowany standard dowodowy w sprawach odnoszących się do warunków pozbawienia wolności. W tym kontekście pamięta szczególnie o obiektywnych trudnościach, z jakimi stykają się skarżący przy zbieraniu dowodów na uzasadnienie zarzutów dotyczących warunków pozbawienia wolności. Skarżący muszą przedstawić szczegółowe i spójne opisy zarzuconych faktów. W niektórych sprawach potrafią przedstawić jedynie niektóre dowody. Trybunał uznawał za nie np. pisemne oświadczenia współwięźniów lub zdjęcia przedstawione przez skarżących.

Jeśli został przedstawiony wiarygodny i wystarczająco szczegółowy opis rzekomo poniżających warunków pozbawienia wolności wskazujący – pierwszej ręki – na przypadek złego traktowania, ciężar dowodu przenosi się na rząd mający jako jedyny dostęp do informacji mogących potwierdzić lub spowodować odrzucenie tych zarzutów. Musi on w szczególności zebrać i przekazać istotne dokumenty oraz przedstawić szczegółowo warunki pozbawienia wolności skarżącego. Ważne są również istotne informacje od innych ciał międzynarodowych, takich jak CPT, dotyczące warunków pozbawienia wolności oraz od właściwych władz krajowych i instytucji.

Trybunał musiał więc ustalić czynniki mogące zrekompensować niewielką powierzchnię osobistą przyznaną więźniowi oraz obalić silne domniemanie naruszenia art. 3 rodzące się, gdy więzień dysponuje taką powierzchnią mniejszą niż 3 metry kwadratowe w pomieszczeniach wieloosobowych.

Trybunał zauważył najpierw, w świetle orzecznictwa z okresu po wyroku w sprawie Ananyev, że zwykle wyłącznie krótkie, okazjonalne i niewielkie ograniczenia wymaganej powierzchni osobistej nie doprowadzają do obalenia silnego domniemania naruszenia art. 3.

Trybunał jednak orzekł już wcześniej, że chociaż długość okresu pozbawienia wolności może być istotna przy ocenie stopnia cierpienia lub poniżenia więźnia na skutek nieodpowiednich warunków pozbawienia wolności, sam względnie krótki okres pozostawania w takiej sytuacji nie powoduje automatycznie, że zarzucone traktowanie przestaje mieścić się w zakresie art. 3, jeśli istnieją inne elementy wystarczające, aby wchodził on w grę.

W innych sprawach dotyczących braku odpowiedniej powierzchni osobistej rozważał, czy jej zmniejszeniu towarzyszyła wystarczająca wolność poruszania się i odpowiednia aktywność poza celą, oraz czy generalnie przebywał on odpowiednim miejscu pozbawienia wolności. W ocenie Trybunału silne domniemanie naruszenia art. 3 zrodzone z przyznania mniej niż 3 metrów kwadratowych w pomieszczeniach wieloosobowych można normalnie obalić jedynie, gdy wspomniane wymagania są spełnione łącznie, a więc doszło do krótkich, okazjonalnych i niewielkich redukcji powierzchni osobistej ale były one połączone z wystarczającą swobodą poruszania się i aktywnością poza celą a miejsce pozbawienia wolności w ocenie ogólnej było odpowiednie.

W związku z kwestią wystarczającej swobody poruszania się, w szczególności w sprawie Ananyev i inni Trybunał odwołał się do wchodzących w grę standardów CPT, zgodnie z którymi wszyscy więźniowie bez wyjątku muszą mieć codziennie możliwość przynajmniej jednej godziny ćwiczeń na wolnym powietrzu najlepiej jako część szerszego programu aktywności poza celą, z uwzględnieniem tego, że pomieszczenia na zewnątrz do ćwiczeń powinny być rozsądnie przestronne i zawsze, gdy jest to możliwe, oferować schronienie przed niesprzyjającą pogodą. Zgodnie z międzynarodowymi standardami więźniowie powinni móc spędzać rozsądną część dnia poza celami, zaangażowani w celową aktywność o różnym charakterze (praca, rekreacja, edukacja). Reżimy w zakładach dla więźniów skazanych powinny być nawet bardziej korzystne.

Wreszcie, jeśli chodzi o ogólną odpowiedniość miejsca pozbawienia wolności Trybunał odwołał się do ogólnych jego aspektów wskazanych w orzecznictwie i standardach międzynarodowych. Poza wystarczającą swobodą poruszania się i wystarczającą aktywnością poza celą, nie dojdzie do naruszenia art. 3 z braku innych zaostrzających ocenę okoliczności dotyczących ogólnych warunków pozbawienia wolności. Z tego wynikało, że przy rozważaniu, czy środki kompensacji niewielkiej powierzchni osobistej poniżej 3 metrów kwadratowych podłogi w pomieszczeniu wieloosobowym mogą obalić silne domniemanie naruszenia art. 3, Trybunał uwzględnia takie czynniki, jak: okres i stopień restrykcji poruszania się i wystarczalność aktywności poza celą oraz ogólną odpowiedniość miejsca pozbawienia wolności.

W podsumowaniu istotnych zasad i standardów oceny przeludnienia w więzieniach Trybunał potwierdził przeważający w orzecznictwie standard 3 metrów kwadratowych powierzchni podłogi na więźnia w pomieszczeniach wieloosobowych jako istotny minimalny standard na podstawie art. 3 Konwencji.

Jeśli dostępna powierzchnia osobista jest mniejsza niż 3 metry kwadratowe podłogi w pomieszczeniach wieloosobowych, stan taki uważa się za tak dolegliwy, że rodzi się silne domniemanie naruszenia art. 3. Ciężar dowodu spoczywa na rządzie, który może jednak je obalić, wykazując że istniały czynniki mogące wystarczająco zrekompensować niewielką powierzchnię osobistą. Silne domniemanie naruszenia art. 3 zwykle będzie można obalić w razie istnienia łącznie następujących czynników: (1) redukcje wymaganej minimalnej powierzchni osobistej 3 metrów kwadratowych były krótkie, okazjonalne i niewielkie; (2) towarzyszyła im wystarczająca swoboda poruszania się poza celą oraz odpowiednia aktywność poza celą; (3) skarżący przebywał w miejscu pozbawienia wolności ogólnie

uznanym za odpowiednie oraz nie istniały inne, zaostrzające sytuację, aspekty warunków pozbawienia wolności.

W przypadkach, w których wchodzi w grę cela więzienna mierząca od 3 do 4 metrów kwadratowych powierzchni osobistej na jednego więźnia czynnik powierzchni nadal ma znaczenie. Naruszenie art. 3 zostanie stwierdzone, jeśli istnieje on łącznie z innymi aspektami niewłaściwych warunków pozbawienia wolności odnoszącymi się w szczególności do dostępu do ruchu na powietrzu, światła naturalnego lub świeżego powietrza, wentylacji, odpowiedniej temperatury w celi, możliwości korzystania na osobności z toalety, podstawowych wymagań sanitarnych i higienicznych.

W sprawach, w których więzień dysponował powierzchnią przekraczającą 4 metry kwadratowe powierzchni osobistej w pomieszczeniach wieloosobowych, wyżej wymienione inne aspekty fizycznych warunków pozbawienia wolności mają nadal istotne znaczenie dla oceny warunków pozbawienia skarżącego wolności z punktu widzenia art. 3.

Wreszcie, Trybunał podkreślił znaczenie roli prewencyjnej CPT w monitorowaniu warunków pozbawienia wolności i standardów przezeń wypracowanych w tej sferze. Przy rozstrzyganiu spraw dotyczących warunków pozbawienia wolności zwraca na nie uwagę oraz na ich przestrzeganie przez państwa Konwencji.

Problem przeludnienia w więzieniach był wielokrotnie badany w sprawach przeciwko Chorwacji, w których zostały stwierdzone naruszenia art. 3, Trybunał nie stwierdził jednak, aby warunki pozbawienia wolności w tym kraju wskazywały na problem strukturalny z punktu widzenia art. 3. Żadna z nich nie dotyczyła warunków pozbawienia wolności w więzieniu Bjelovar. W związku z warunkami tam Trybunał zbadał dotychczas jedną sprawę, w której nie stwierdził naruszenia art. 3.

Sprawa ta nie rodziła problemu strukturalnego dotyczącego warunków pozbawienia wolności w Chorwacji. Zadanie Trybunału polegało na rozpatrzeniu zarzutu na tle przeludnienia w więzieniu Bjelovar, w którym skarżący odbywał karę w okresie od 16 października 2009 r. do 16 marca 2011 r.

Skarżący zarzucił, że w kilku nie następujących po sobie okresach, łącznie przez 50 dni, w tym przez 27 kolejnych dni, miał do dyspozycji mniej niż 3 metry kwadratowe powierzchni osobistej a także, że było kilka nie następujących po sobie okresów, w których powierzchnia ta wynosiła między 3 i 4 metry kwadratowe.

Trybunał postanowił zająć się najpierw okresami, w których skarżący dysponował powierzchnią mniejszą niż 3 metry kwadratowe a następnie okresami, w których przyznano mu między 3 i 4 metry kwadratowe.

W związku z okresem, w którym skarżący dysponował mniej niż 3 metrami kwadratowymi powierzchni osobistej, przy rozważaniu kwestii, czy zrodziło się silne domniemanie naruszenia art. 3 Trybunał odnotował, że szczegóły odnoszące się do powierzchni osobistej przyznanej skarżącemu były oparte na dokumentacji przekazanej przez rząd, której skarżący

nie kwestionował. W okresie pobytu w więzieniu Bjelovar, a więc przez 17 miesięcy skarżący był pozbawiony wolności w czterech celach, w których posiadał od 3 do 6,76 metrów kwadratowych takiej powierzchni. Tylko kilkakrotnie i na krótko w nie następujących po sobie okresach była ona mniejsza niż 3 metry kwadratowe.

Istniały również pewne okresy, w których doszło do zmniejszenia wymaganego minimum powierzchni osobistej 3 metrów kwadratowych tylko o ułamki metra kwadratowego. Choć nie miały tego samego stopnia i zakresu, jak wcześniej wymienione, zwłaszcza, że niektóre z nich z trudem dało się wykazać i odróżnić, jeśli chodzi o powierzchnię i w rezultacie nie były rozstrzygające dla orzeczenia, Trybunał uważał, że nie można było ich ignorować przy ogólnej ocenie warunków pobytu w więzieniu Bjelovar.

Z tych względów, oraz biorąc pod uwagę zasady wynikające z orzecznictwa, Trybunał uznał, że zrodziło się w tej sprawie silne domniemanie naruszenia art. 3. Należało więc ustalić, czy istniały czynniki pozwalające je obalić.

Trybunał stwierdził, że wchodzące w grę zmniejszenia dostępnej powierzchni osobistej do mniej niż 3 metry kwadratowe trwały względnie krótko. Musiał najpierw rozważyć, czy okres 27 dni mógł być uznany za tylko krótkotrwałe i niewielkie zmniejszenie wymaganej powierzchni osobistej. W ocenie Trybunału okres ten, kiedy skarżący miał do dyspozycji tylko 2,62 metra kwadratowego nie mógł rodzić wątpliwości co do silnego domniemania naruszenia art. 3.

W rezultacie, Trybunał uznał, że warunki pozbawienia wolności skarżącego w tym okresie naraziły go na cierpienie wykraczające poza jego nieunikniony poziom nieodłączny od pozbawienia wolności i w rezultacie oznaczający poniżające traktowanie zakazane przez art. 3 Konwencji (jednogłośnie).

Jeśli chodzi o pozostałe krótkie okresy, w związku którymi silne domniemanie naruszenia art. 3 Konwencji może być obalone na innych podstawach, Trybunał musi brać pod uwagę inne istotne czynniki, a konkretnie możliwość wystarczającej swobody poruszania się i aktywności poza celą i ogólne warunki pozbawienia wolności skarżącego. Ciężar dowodu ich istnienia spoczywał na rządzie.

W związku z kwestią swobody poruszania się i aktywności poza celą Trybunał odnotował twierdzenie rządu dotyczące udogodnień dostępnych dla więźniów w tym więzieniu. Rząd wyjaśnił, że więźniowie mogli poruszać się swobodnie poza celami rano i popołudniu oraz wskazał istniejące tam urządzenia. Możliwości obejmowały w szczególności dwie godziny ćwiczeń na zewnątrz a poza tym swobodne poruszanie się wewnątrz więzienia w godzinach między godz. 16 i 19. Rząd wyjaśnił również szczegółowo dzienny reżim więźniów i opisał dostępne urządzenia.

Na poparcie swoich twierdzeń rząd przedstawił obszerną dokumentację dotyczącą więzienia Bjelovar. Chodziło w szczególności o zdjęcia z lat 2007, 2010 i 2011 zrobione przy odnawianiu więzienia i podczas wizyt różnych urzędników. Odpowiadały one opisowi przedstawionemu przez rząd. Rząd przedstawił także dokumentację dotyczącą dostępności

rozrywki dla więźniów. Ze swojej strony skarżący starał się kwestionować twierdzenie rządu jedynie w bardzo ogólnych kategoriach podkreślając, że nie został zaangażowany do żadnej pracy. Równocześnie nie przedstawił szczegółowych opisów kwestionujących twierdzenia rządu dotyczące możliwości ćwiczeń na zewnątrz i innych szczegółów reżimu więziennego w Bjelovar. Zgodził się faktem, że miał możliwość swobodnego poruszania się przez trzy godziny dziennie na zewnątrz celi ale twierdził, że urządzenia na zewnątrz były nieodpowiednie i niewystarczające.

Trybunał zauważył, że przedłożenia rządu były bardzo szczegółowe i zgodne z jego stanowiskiem w przedstawionym w innej wcześniejszej sprawie dotyczącej tego samego więźnia. Trybunał nie miał powodu, aby w nie wątpić. Z drugiej strony, z braku szczegółowej informacji od skarżącego na temat jego codziennych zachowań w więzieniu i po uwzględnieniu przedstawionego materiału Trybunał nie mógł uznać zarzutów skarżącego za wystarczająco potwierdzone lub wiarygodne. Szczególnie ważny był fakt, że nigdy nie skarżył się na poziomie krajowym na niektóre aspekty warunków uwięzienia, jak brak ćwiczeń na powietrzu czy niewystarczający czas na swobodne poruszanie się.

Z tych względów zadanie Trybunału w tej sprawie polegało na ustaleniu, czy na podstawie przedstawionych materiałów można było uznać, że skarżący miał wystarczającą swobodę poruszania się i mógł prowadzić odpowiednią aktywność poza celą pozwalającą złagodzić sytuację stworzoną przyznaniem niewielkiej powierzchni osobistej. W zwykłym reżimie dziennym skarżący miał możliwość dwóch godzin ćwiczeń na zewnątrz, co jest standardem wynikającym z prawa krajowego i minimalnym standardem przyjętym przez CPT. Dostępne zdjęcia pokazywały plac rekreacyjny, który - jak twierdził rząd - miał 305 metrów kwadratowych i obejmował trawnik, części wyasfaltowane, ochronę przed niesprzyjającą pogodą i był wyposażony w rozmaite urządzenia rekreacyjne, jak miejsce do gimnastyki, boisko do koszykówki i stół do tenisa stołowego. Skarżący mógł przez trzy godziny dziennie poruszać się poza celą. Biorąc również pod uwagę okres dwóch godzin ćwiczeń na zewnątrz i okresy konieczne w związku ze śniadaniem, obiadem i kolacją, nie można było uważać, że skarżący pozostawał w swojej celi przez znaczną część dnia bez żadnej celowej działalności. Zwłaszcza, że mógł oglądać telewizję i wypożyczać książki z lokalnej biblioteki.

W związku z tym Trybunał uznał, że bez względu na fakt, że skarżący nie był w stanie otrzymać pracy, co było związane nie tylko z obiektywną niemożliwością ale również zachowaniem skarżącego, możliwość swobodnego poruszania się poza celą i urządzenia dostępne dla skarżącego w więzieniu Bjelovar można było uważać za czynniki znacznie łagodzące skutki ograniczenia powierzchni osobistej w celi.

Pozostało ustalić, czy w więzieniu Bjelovar skarżący był pozbawiony wolności w warunkach ogólnie właściwych. Trybunał uważał, że twierdzenia rządu znalazły potwierdzenie w dowodach i ustaleniach odpowiednich organów krajowych. Nie było powodu, aby je kwestionować. Szczególnie ważny był fakt, że skarżący nie podniósł w skardze konstytucyjnej zarzutów odnoszących się do złych warunków higienicznych w celach i złego odżywiania oraz braku wystarczających możliwości rekreacji i aktywności edukacyjnej.

Wypowiedzi skarżącego dotyczące ogólnych warunków pozbawienia wolności były niespójne i sprzeczne z dostępnymi dowodami. Z dostępnych materiałów wynikało, że wyżywienie więźniów było regularnie kontrolowane przez lekarza więziennego i właściwe organy państwowe a więźniowie otrzymywali codziennie jedzenie, które nie wydawało się poniżej standardu lub niewystarczające. Ponadto więźniowie mieli swobodny dostęp do urządzeń sanitarnych i nie było kwestii braku światła naturalnego i świeżego powietrza w celi. Mogli korzystać z prysznicza trzy razy w tygodniu. Więzienie w Bjelovar było ustawicznie odnawiane i remontowane, również przed i w okresie pobytu tam skarżącego. Zdjęcia, których autentyczności nikt nie kwestionował, odpowiadały opisowi przez rząd dostępnych w więzieniu urządzeń. Trybunał uznał więc, że skarżący był tam pozbawiony wolności w ogólnie właściwych warunkach.

Z uwzględnieniem powyższego, jeśli chodzi o inne okresy, w których skarżący dysponował powierzchnią mniejszą niż 3 metry kwadratowe, Trybunał uznał, że rząd obalił silne domniemanie naruszenia art. 3. Nie następujące po sobie okresy mogły być uznane za krótkie i niewielkie redukcje powierzchni osobistej, w których miał on wystarczającą swobodę poruszania się i aktywności poza celą. Ponadto był pozbawiony wolności w miejscu ogólnie uznanym za odpowiednie.

W ocenie Trybunału nie można było stwierdzić, że warunki pozbawienia wolności skarżącego, chociaż nie były całkowicie odpowiednie, jeśli chodzi o powierzchnię osobistą, były tak dolegliwe, aby można było je uznać za traktowanie nieludzkie lub poniżające w rozumieniu art. 3 Konwencji. Wniosku tego nie zmienia fakt, że prawo wchodzące w grę przewidywało standard 4 metrów kwadratowych powierzchni osobistej na więźnia, nie mogło to być jednak rozstrzygającym argumentem przy ocenie na podstawie art. 3. Zwłaszcza w odniesieniu do systemu chorwackiego, biorąc pod uwagę, że Trybunał Konstytucyjny odwołał się do minimalnego standardu wskazanego przez Trybunał, a więc 3 metrów kwadratowych. Z tych względów Trybunał uważał, że warunki pozbawienia wolności skarżącego w pozostałych okresach, których dysponował powierzchnią osobistą mniejszą niż 3 metry kwadratowe nie oznaczały poniżającego traktowania zakazanego przez art. 3 Konwencji (dziesięć do siedmiu).

Trybunał uznał, że doszło do naruszenia art. 3 w przypadku okresu 27 dni, w których skarżący dysponował mniej niż 3 metrami kwadratowymi powierzchni osobistej. Jeśli chodzi o pozostałe okresy, w których skarżący dysponował mniej niż 3 metrami kwadratowymi, uznał, że nie nastąpiło naruszenie art. 3 Konwencji.

Zarzut skarżącego dotyczył również okresów, w których powierzchnia osobista była większa niż 3 metry kwadratowe ale mniejsza niż 4 metry kwadratowe. Trybunał uznał, że nie można było uznać, że warunki pozbawienia wolności w okresie, w którym skarżący dysponował powierzchnią między 3 i 4 metrami kwadratowymi, oznaczały traktowanie nieludzkie lub poniżające w rozumieniu art. 3 Konwencji. Uznał więc, że w tym zakresie nie było naruszenia art. 3 Konwencji (trzynaście do czterech).

Chorwacja musi zapłacić skarżącemu 1 tys. euro jako zadośćuczynienie za krzywdę moralną oraz zwrócić mu poniesione koszty i wydatki.

Uwagi:

Wyrok porządkujący i wyjaśniający podejście Trybunału do rozmaitych zasadniczych kwestii na tle art.3 związanych z przeludnieniem w więzieniach.